

Б. М. Носова,
канд. наук із соц. комунік.

УДК 007: 304: 070: 82-92

Публіцистика Джуліана Барнса як осмислення соціальних і політичних явищ у Великій Британії кінця ХХ ст.

Стаття присвячена розширенню пізнання спектра якісної зарубіжної публіцистики ХХ–ХХІ ст. Зокрема у статті аналізується публіцистична творчість Дж. Барнса як зразок реакції журналіста на стан та розвиток політичних подій у Великій Британії.

Ключові слова: Європа, європеїзація, комунікація, публіцистика, текст.

Актуальність даної теми пояснюється наявністю багатьох ціннісних орієнтирів у зарубіжній публіцистиці. Відповідно до цього стану нашим наміром є розширення спектра пізнання якісної зарубіжної публіцистики кінця ХХ початку ХХІ ст., а водночас і подолання прогалин у систематизації та аналізі її текстів. Глобалізаційні тренди у їх позитивному прояві, розвиток масовокомунікаційних процесів, поглиблення їх завдяки новітнім технологіям, заохочують вивчати динаміку змін у іншому творчому світі, що не завжди вкладається у наше ментальне сприйняття.

Європейська інакшість, або не сформована ще вповні європейська ідентичність, не завжди покликається до логічного сполучення з українськими реаліями в царині публіцистичного осмислення соціальних і політичних явищ. Проблеми зарубіжної публіцистики в силу різних причин не досліджуються вітчизняними вченими систематично і послідовно. Щодо творчості Дж. Барнса, то існує не один електронний ресурс, де зосереджені як основна інформація про його творчу літературну, публіцистичну діяльність, зокрема біографічні дані, власне його твори та реакція літературної і наукової громадськості на них. Частковий перелік наукових розвідок творчості Дж. Барнса, здійснених дослідниками з різних країн світу, можна знайти на персональній сторінці письменника в мережі Інтернет [1].

Критичні огляди його художніх творів у російськомовному просторі належать Д. Бондарчук, С. Фрумкін, А. Ромашовій та іншим. Їх можна знайти на російськомовному Інтернет-ресурсі, присвяченому Дж. Барнсу, а також тут розміщені окремі твори самого британського письменника, перекладені російською мовою [2].

Помітно, що великий інтерес викликає літературна творчість Дж. Барнса у літературознав-

ців Великої Британії, Італії, Польщі, Португалії, США, РФ. Літературна творчість Дж. Барнса часто характеризується дослідниками як пост-модерна. Однак публіцистика Дж. Барнса у ключі комунікаційних процесів залишається не дослідженою.

Сутнісними аспектами європейської ідентичності займаються українські експерти Н. Пелагеша, А. Гетьманчук, а також польські науковці Р. Рідел, В. Томашевські, А. Вікторська-Свечка, А. Пачесняк. Українська публіцистика розмаїта в питаннях євроінтеграції та часто вносить за дужки процес європеїзації. Така ситуація, на наш погляд, вказує на можливість розглядати окремі явища на перетині різних дисциплін. Оскільки публіцистика за своєю природою – багатоаспектна, то різні ракурси її вивчення тільки підсилюють багатогранність комунікаційно-медіального виміру.

Предметом дослідження у даній статті є публіцистика Дж. Барнса, лауреата Букерівської премії 2011 р., беззаперечного письменника-інтелектуала, як називають його російські дослідники, – яскравого представника постмодернізму. Саме публіцистика цього британського автора сконцентрувала розповіді про європеїзаційні процеси в різних проявах: позитивних і негативних. Також, на наш погляд, цікавим є його філософське осмислення явищ, що з відстані часу стає ще й правдиво розказаною історією з коментарем.

У цьому зв'язку показовим є приклад, наведений українською письменницею О. Забужко на означення змін у культурних і літературних процесах. Так, вона стверджує, що нобелівськими лауреатами з літератури останнього десятиліття ставали письменники-інтелектуали homo philosophicus [3, 140]. Визнаючи симптоматичність тенденції, О. Забужко перекидає порів-

няльний місток від світового до українського, акцентуючи на тезі про те, що «культура з ослабленим філософським началом на сьогодні просто безпорадна перед історією, а значить, неспроможна забезпечити своєму суб'єктові (національній групі) незалежної культурної приємності. Саме такою виступає сучасна українська культура [3, 140]. Наше заперечення цієї тези потребуватиме іншої статті. В даній роботі ми намагаємося показати все значення вартісної публіцистики з сильним філософським началом. Перефразовуючи міркування О. Забужко, беремося стверджувати, що процес вивчення публіцистики Дж. Барнса стане для багатьох «самоцінною інтелектуальною школою» [3, 144].

Вирішення наукової проблеми, пов'язаної із інтерпретацією європейської ідентичності в творчості зарубіжних публіцистів, із проявами міжпросторового діалогу ідей в українській і зарубіжній публіцистиці покладено в основу цієї статті.

У одному з інтерв'ю Дж. Барнс дає пояснення, чому, попри літературну працю, займається журналістикою: «...мені це приносить задоволення як альтернатива писанню книг», «те, що я роблю, це така літературна журналістика» [4]. Можливо, треба уважніше поставитися до цього імпрізованого визначення.

Саме журналістська праця і спонукала Дж. Барнса свого часу до видання першої публіцистичної збірки під загальною назвою «Листи з Лондона» [5]. Упродовж 1990–1995 рр. він працював лондонським кореспондентом американського журналу «The New Yorker» («Нью-Йоркер»). Власне осмислення соціальних і політичних явищ у Великій Британії кінця ХХ ст. лягли в основу публікацій для «Нью-Йоркера» та цієї збірки есе, виданої вже після завершення роботи Дж. Барнса для американського тижневика. Низка авторитетних британських видань – «The Independent», «The Observer», «The Sunday Times» та інші – не оминула увагою появу збірки Барнсової публіцистики, яку критики нарекли точним і найяскравішим портретом Великої Британії кінця ХХ ст.

У першому ж вміщеному в збірнику творі «Депутат-ТБ» маємо досить великий набір метафор, порівнянь, звернень до образів художньої літератури, а також – основне для політичної статті – зрозуміле тлумачення того, що відбувається насправді. «Новою потіхою, яку нам пообіцяли, стала телетрансляція засідань Палати громад» – так коротко сформульована суть статті [5, 15]. І відразу ж у тексті знаходимо дуже місткі, не позбавлені гумору, характеристики спікера, ставлення обох палат до парламентського телебачення. Багато банальних при-

чин, що названі проти появи телекамер в парламенті, він узагальнює, спираючись на думку, що існує в суспільстві: «Вторгнення телебачення завдасть шкоди гідності палати; члени парламенту нарочито будуть видігорюватися перед камерою; урочистий процес керування державою стане жертвою виконавців епізодичних ролей» [5, 16]. Переважно такі думки підтримували політики. А для звичайних виборців – пише він, – це нагадувало «базікання в пивній». Скептики також побоювалися, що виборці побачать неохайну зовнішність тих парламентарів, які не стежили за собою. Про це – відверто у портреті депутатів Палати громад, які протягом десятиліть були «виставкою убогості (...) то була вітрина пошитих лівою ногою костюмів, музей коротких шкарпеток, паноптикум краваток з вузлами типу «замотуй тугіше – красивіший будеш», колекція жахливих гарнітурів, порошкова бомба із перхоті» [5, 17]. На думку автора, правила роботи телекамер у парламенті полягали в тому, «куди саме дозволялося сунути свою піку камері» [5, 17].

У цій статті достатньо багато місця відведено характеристиці М. Тетчер наприкінці її діяльності як прем'єр-міністра та нищівній критиці процедури відповідей прем'єр-міністра на запитання депутатів, що відбувалась два рази на тиждень у парламенті. Практично завжди автор уникає прямих оцінок, особливо негативних, героїв і явищ. Вони переконливо виступають із опису передбачень і висловлювань дійових осіб – власне, текстової канви статті, що розгортається мозаїчно і послідовно, як і життєва ситуація чи політичний сюжет.

Його авторське «я» завжди надійно прикрито різкою метафорою, образним порівнянням, інтелектуальним відступом у загальній темі. Перепалка лейбористів і консерваторів також служать тлом для характеристики прем'єр-міністра. Насправді в цій частині статті важко засвідчити ставлення автора до лідера консерваторів. В цьому, очевидно, й полягає його публіцистична майстерність – дві різні точки зору, зображені різними літературними засобами, спонукають читача задуматися, а хто вона насправді – десятилітній керівник держави і п'ятнадцятилітній лідер торі.

«Місіс Тетчер, якою її бачать із лавок опозиції, – парія серед своїх колег-лідерів країни Спільного Ринку, вона не може похвалитися сердечними взаєминами з Бушем, як це було в неї з Рейганом, вона не здатна адекватно відреагувати на швидкоплинні процеси у Східній Європі і залишається настільки ж безапеляційною і доктринерською на одинадцятому році служби, якою була на самому першому» [5, 20]. У цій характеристиці – всі думки парламент-

ської опозиції. Але поява «Депутат-ТБ» дає їм додаткові можливості критики, особливо в частині «Запитань депутатів до прем'єр-міністра». Дж. Барнс пише, що в лейбористів з'явилася можливість «публічно продемонструвати те, в чому вони вже довгий час були переконані, але що ніяк не могли розтлумачити на всезагальних виборах: що прем'єр-міністр (...) систематично руйнувала країну протягом десятиліття» [5, 22]. Однак критика прем'єр-міністра лейбористами під час запитань-відповідей натикалася на непереконливість процедури, «кожній її складовій частині передувало номінальне, щоб не сказати ідіотичне, запитання – наприклад, що прем'єр-міністр збирається робити цього вечора» [5, 23]. Жорстке несприйняття цієї процедури з боку автора через кілька років також дістало продовження. Т. Блер, не бачачи сенсу в парламентських запитаннях, вважаючи, що «це емоційний, інтелектуальний і політичний резервуар усього ірраціонального», реформував процедуру, звівши її до однієї зустрічі в парламенті на тиждень [6, 115].

Для тих, хто сформував уяву про роки правління М. Тетчер за її книгою «Statecraft. Strategies for a Changing World» («Мистецтво керувати державою. Стратегії для світу, що змінюється»), хто почерпнув звідти практичні уроки застережень проти європеїзації, спірними залишаються оцінки її діяльності, пропущені Дж. Барнсом крізь призму бачення проблем лейбористами. Британцям властиво відверто говорити про діяльність своїх лідерів. Так, у цій самій статті автор вводить додатковий сюжет, що паралельно є натяком на пониження оцінок діяльності парламенту. Він пише, що «Депутат-ТБ» організували не лише в кінці правління М. Тетчер, а й в той момент, коли «в більш традиційних лондонських театрах відкрився сезон різдвяних пантомім» [5, 28].

Стримано позитивно відгукуючись про діяльність ТБ в парламенті, він справедливо й афористично підмічає, що «Сіль телебачення – не в тому, що відбувається, а в тому, що показують» [5, 25].

Розглядаючи скандали стосовно моралі одного з депутатів, Дж. Барнс лаконічно узагальнює: «Торі горять на сексі, а лейбористи – на хабарництві» [5, 36].

Одна зі статей збірника присвячена ролі М. Тетчер у відносинах Великої Британії з Європейським союзом. Перш ніж розглянути британсько-європейські сюжети, на наш погляд, варто звернутися до оцінок того періоду з вуст самої прем'єр-міністра. Два розділи її книги «Мистецтво керувати державою...» безпосередньо стосуються характеристик і прогнозів стосовно ЄС. Їхні назви прозоро натякають на зміст: «Європа: мрії і кошмари», «Велика Британія і Європа: час

переглянути відносини». Через те що, на її думку, європейська валюта «приречена на економічний, політичний і соціальний провал» [7, 384], державам, які ще не приєдналися до ЄС, «краще утриматися від такого кроку» [7, 385]. Її спогади й поради як керувати державою були надруковані після відставки. Але позиція неоптимальності у європейських питаннях, через яку вона частково втратила підтримку однопартійців та й сталася відставка, присутня у її публіцистичній книзі: «Ми, у Великій Британії, повинні докорінно переосмислити наші відносини з ЄС і переглянути умови участі в ньому з тим, щоб забезпечити захист наших національних інтересів і суверенітету» [7, 442].

Дж. Барнс у властивій йому іронічно відстороненій манері описує відставку багатьох міністрів кабінету М. Тетчер з різних причин: наслідки зайвого алкоголю, моральне шквильгання, не виважені міжнародні коментарі, розходження у поглядах з прем'єр-міністром або її радниками. Але надзвичайно вишуканою є подача причини відставки, яку спричинила «одна із найбільш доленосних, хоч і не оголошених поки, тем року: Європа» [5, 71]. Історію питання автор традиційно подає у проекції на стан речей на час написання статті. Для Великої Британії тема приєднання/неприєднання до ЄС впродовж багатьох десятиліть набувала важливості в партійних суперечках, опис яких досягає апогею публіцистичної майстерності автора. Оскільки це питання менше хвилювало виборців, то Дж. Барнс вибирає свій літературний прийом мистецької вставки.

Тема статті така: «Це знову було питання про Європу, і пов'язана з ним відставка сера Джефрі Хау – відставка, що потягла за собою блискавичну кризу – першу серйозну за п'ятнадцять років, – і такий же стрімкий відхід від справ місіс Тетчер» [5, 76]. Далі йде низка подробиць, які й дозволяють читати з захопленням всі перипетії відставки М. Тетчер.

Розповідь про вибори нового лідера, попри іскрометний лаконізм, надто щільно відображає біографію і кар'єру кандидатів. «Спільні досягнення нинішніх лідерів двох головних політичних партій – одна ступінь бакалавра без відзнаки на двох, отримана з другої спроби в Університеті Уельсу. Як накажете тлумачити це – як прояв здорової меритократії, гнітючого антиінтелектуалізму чи просто списати це на випадковість?» [5, 107].

У статті «Місіс Тетчер: щоб пам'ятали» багато цитат, в яких позитивні відгуки про діяльність прем'єр-міністра зашкалюють. Дж. Барнс вживає їх у канві розповіді без іронії й без емоційних корекцій. Він вдається й до власних оцінок – коротких і гострих, як вершина піраміди,

адже все, на чому базується його висновок, – це переконлива логіка беззаперечних фактів. «З точки зору політики, досягнення місис Тетчер були феноменальні» [5, 320]. Далі йде перелік катастрофічного ряду: «Вона продемонструвала, що (...) можна правити Об'єднаним Королівством, користуючись підтримкою лише тієї частини своєї партії, яка у парламенті представлена виключно англійцями, (...) можна різко скоротити вплив профспілок і збільшити владу роботодавців» [5, 320]. На карб М. Тетчер поставлено обмеження і розвал місцевого самоврядування, збільшення провалля між багатством і бідністю, калічення опозиції, насадження ринку в ті сфери, що вважалися недоторканими.

Порівнюючи тексти Дж. Барнса із текстами М. Тетчер, виразно бачимо понадчасову вартість публіцистики письменника, точність відчуття персоналій, свободу оцінок і афористичних висловів. Фундаментом його філософських оцінок комунікаційних перипетій є послідовна шана біблійних принципів діянь і досягнень: для лідера головним є утримання на позиціях чесності, відвертості, добра, інтелектуалізму.

Так у тексті є перелік гостей, запрошених на вечерю до прем'єр-міністра – це багатонаціональне зібрання світоців думки й розуму кінця ХХ ст. Погоджуючись із оцінкою, що в М. Тетчер не було комплексів перед «самозаконаними інтелектуалами», письменник помічає, що на початку її урядування робились спроби представити її «як прем'єра, який не проти порозминатися на татамі ідей з деякими блискучими умами» [5, 323]. Але, як підмічає Дж. Барнс, жодне із імен, що були в переліку гостей вечері, не ввійшло до вказівника кола осіб, про яких хоча б згадувалося у її книжці «The Downing Street Years» («Роки на Даунінг-стріт») [8].

Запропонований у масштабах цієї статті аналіз публіцистики Дж. Барнса, підводить нас до певних загальних висновків. Доцільно переадресовуючи визначення Я. Грицака, зроблене стосовно іншого автора, про те, як публіцистика поєднується з історією сучасності – «це добра вправа у критичній історії» [9, 213] – підкреслимо, що воно якнайкраще окреслює платформу публіцистики Дж. Барнса.

Відмінності у розумінні, сприйнятті й поширенні керівною елітою Великої Британії процесів європеїзації за часів правління М. Тетчер спричиняє політичну кризу і відставку. Відсутність консенсусу щодо стратегічного напрямку навіть для послідовників тетчеризму виявилось згубним. Весь цей перелік проблем виокремлений британським журналістом і письменником у політичному плані перегукується у часі з українськими проблемами.

Також поділяється думка українських дослідників про «ізолюваність українського інформаційно-комунікаційного простору від європейського» [8, 65] оптимістично намагаємося подолати її, часом відходячи від шаблонної мотивації у виборі текстів для вивчення, що стимулює нас до інноваційної уяви про певні зміни, що намітилися в самій вітчизняній теорії публіцистики.

Спостереження і короткий аналіз публіцистичних статей Дж. Барнса, присвячених діяльності влади у Великій Британії, ведуть до висновку, що раніше визначився у теоретичних пошуках українського дослідника В. Буряка як інтелектуальна модель інформаційного відображення [11].

У розрізі домінуючої думки у київській журналістикознавчій школі щодо депровінціалізації досліджень про розвиток публіцистики кінця ХХ і початку ХХІ ст. та підтримуючи тезу про комунікаційну складову медіакультури, маємо підстави наголосити на вивченні зарубіжної публіцистики – літературної журналістики, за висловом Дж. Барнса, – як динамічної складової журналістської освіти.

У розрізі домінуючої думки у київській журналістикознавчій школі щодо депровінціалізації досліджень про розвиток публіцистики кінця ХХ і початку ХХІ ст. та підтримуючи тезу про комунікаційну складову медіакультури, маємо підстави наголосити на вивченні зарубіжної публіцистики – літературної журналістики, за висловом Дж. Барнса, – як динамічної складової журналістської освіти.

1. *Official Website of Julian Barnes* [Електронний ресурс]. – 1996–Present. – URL: <http://www.julian-barnes.com/resources/theses.html>.

2. *Интернет-проект «Российская литературная сеть»* [Електронний ресурс]. – 2003–2010. – URL: <http://www.barns.net.ru>.

3. *Забужко О.* Хроніки від Фортінбраса. Вибрана есеїстика / О. Забужко. – 3-є вид., доп. – К. : Факт, 2006. – 352 с.

4. *Кочеткова Н.* «Я не драматург, не денди и не гомосексуалист» [Електронний ресурс] // Интернет-проект «Российская литературная сеть». – 2003–2010. – URL: <http://www.barns.net.ru/lib/ar/author/762>.

5. *Барнс Дж.* Письма из Лондона : роман / Дж. Барнс ; [пер. с англ. Л. Данилкина]. – М. : АСТ «МОСКВА: ХРАНИТЕЛЬ», 2008. – 444 с.

6. *Блер Т.* Шлях / Т. Блер. – Львів : Темпора, 2011. – 848 с.

7. *Тэтчер М.* Искусство управления государством. Стратегии для меняющегося мира / М. Тетчер ; [пер. с англ.]. – 2-е изд. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 504 с.

8. *Thatcher M.* The Downing Street Years / M. Thatcher. – London : Harper Perennial, 1995. – 914 с.

9. *Грицак Я.* Страсті за націоналізмом: стара історія на новий лад : есеї / Я. Грицак. – К. : Критика, 2011. – 350 с.

10. *Пелагеша Н.* Українська національна ідентичність: шляхи європеїзації // Стратегічні пріоритети : наук.-аналіт. щоквартал. зб. – 2008. – № 3 (8). – С. 60–67.

11. Буряк В. Еволюція термінологічного інструментарію сучасної теорії публіцистики: інтелектуальна модель інформаційного відображення [Електронний ресурс] // Наукові записки Інституту жур-

налістики : наук. зб. – К., 1999. – Т. 3. – URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1688>.

Подано до редакції 21. 06. 2012 р.

Nosova Bohdana. Opinion journalism of Julian Barnes as comprehension of social and political phenomena in the Great Britain in the late XXth. century.

The article is devoted to extension of perception of spectrum of high-quality foreign opinion journalism of the XX–XXI centuries. In particular, the author analyzes the journalistic works of J. Barnes as an example of reaction of journalist on situation and development of political events in the Great Britain.

Keywords: Europe, Europeanization, communication, opinion journalism, text.

Носова Б. М. Публицистика Джулиана Барнса как осмысление социальных и политических явлений в Великобритании конца XX в.

Статья посвящена расширению познания спектра качественной зарубежной публицистики XX–XXI в. В частности, в статье анализируется публицистическое творчество Дж. Барнса как образец реакции журналиста на состояние и развитие политических событий в Великобритании.

Ключевые слова: Европа, европеизация, коммуникация, публицистика, текст.

